

СЕКЦІЯ 6 ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 631.1

Бавровська Н.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри земельного кадастру
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Боришкевич О.В.

*здобувач кафедри земельного кадастру
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Цибульський С.Ю.

*магістр
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ

У статті проведено аналіз сільськогосподарських підприємств України, розглянуто деякі їх відмінності з французькими підприємствами, зосереджено увагу на слабкому розвитку малих сільськогосподарських підприємств та недостатній нормативній базі для регулювання аграрних відносин на шляху до євроінтеграції. Встановлено першочергові заходи щодо здійснення реформ у сільському господарстві, які дозволять наблизитися до європейського рівня, забезпечуючи конкурентоспроможність на світовому аграрному ринку.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, кооперативні господарства, оренда земель.

Бавровская Н.М., Боришкевич О.В., Цибульский С.Ю. СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ И ФРАНЦИИ

В статье проведен анализ сельскохозяйственных предприятий Украины, рассмотрены некоторые их различия с французскими предприятиями, сосредоточено внимание на слабом развитии малых сельскохозяйственных предприятий и недостаточной нормативной базе для регулирования аграрных отношений на пути к евроинтеграции. Установлены первоочередные меры по осуществлению реформ в сельском хозяйстве, которые позволят приблизиться к европейскому уровню, обеспечивая конкурентоспособность на мировом аграрном рынке.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, фермерские хозяйства, кооперативные хозяйства, аренда земель.

Bavrovskaya N.M., Boryshkevych O.V., Tsybul'skiy S.Ur. COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UKRAINE AND FRANCE

The paper analyzes agricultural enterprises in Ukraine, considered some differences with French companies. The article is focused on weak growth of small farms and lack of regulatory framework for the agrarian relations regulation on the way of European integration. Priority measures were established for the implementation of reforms in agriculture. They will lead to competitiveness of enterprises on the European level and global agricultural market.

Keywords: agricultural enterprises, private farms, cooperative management, rent of land.

Постановка проблеми. Сільське господарство є основою економіки України, тому потрібно регулярно здійснювати підтримку та удосконалення сільськогосподарських підприємств, даючи можливість стабільно розвиватися та бути конкурентоспроможними на світовому рівні. У цій сфері повинен бути налагоджений державний контроль за раціональним використанням земель тому, що Україна є однією із найбагатших країн, де знаходиться найбільше чорноземів. Україна активно здійснює євроінтеграцію. Це вимагає від вітчизняних підприємств функціонувати в якісно нових умовах. Зростання економіки матиме кумулятивний характер лише за рахунок підвищення конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств, тобто ефект від екстенсивного використання наявних виробничих потужностей перевищить потенційно можливий за рахунок інвестиційно-інноваційного зростання.

Встановлення соціально-економічних основ організації сільського господарства України, створення

сприятливих економічних умов для його ефективного розвитку з метою гарантування продовольчої безпеки та вільного ведення сільського господарства, здійснюючи всі дії, встановлені згідно з чинним законодавством [5].

Дослідження етапу розвитку сільськогосподарських підприємств та аналіз і порівняння з провідними сільськогосподарськими країнами світу є завжди актуальним і викликає цікавість як у підприємців, так і країни в цілому.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанню загального покращення ефективності та розвитку сільськогосподарських підприємств в Україні присвячена ціла низка наукових публікацій В.Г. Андрийчука [2], О.М. Бородіної [3], І.Г. Кириленка, М.Г. Лобаса, І.І. Лукінова, П.Т. Саблука, В.Я. Мель-Веселяка.

Враховуючи те, що Україна активно здійснює євроінтеграцію, постійно повинно відбуватися вдосконалення ведення сільського господарства, у тому

числі системи розвитку сільськогосподарських підприємств.

Зокрема, авторами статті у процесі дослідження етапів, що визначають розвиток сільськогосподарських підприємств Франції, було запропоновано пріоритетні напрями з економічного та екологічного розвитку сільськогосподарських підприємств для України з метою реалізації потенційних можливостей сільськогосподарських підприємств та передислокації ресурсів у нові види сільськогосподарської й несільськогосподарської діяльності [12].

Постановка завдання. Метою статті є вивчення недоліків ведення сільського господарства, використовуючи досвід Франції, розпочати удосконалення ведення сільськогосподарських підприємств України, а також розробити першочергові заходи щодо здійснення реформ у сільському господарстві, які дозволять наблизитися до європейського рівня, забезпечуючи конкурентоспроможність на світовому аграрному ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарство – це галузь народного господарства, спрямована на забезпечення населення продовольством і отримання сировини для цілого ряду галузей промисловості. Галузь є однією з найважливіших, представлена практично у всіх країнах. Саме тому кожна країна намагається здійснювати найактивнішу роботу у цій сфері, створюючи та сприяючи розвитку сільськогосподарських підприємств. Сільськогосподарське підприємство – юридична особа, основним видом діяльності якої є вирощування та переробка сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації якої становить не менше 50 відсотків загальної суми виручки [10].

Україна є великим продуцентом сільськогосподарської продукції. Це пояснюється перш за все великим ресурсним потенціалом нашої держави. Вона є найбільшою за територією країною Європи і має 60,3 млн га земель. Сільськогосподарські угіддя займають 42 млн гектарів, або 70% загального фонду країни. 78,9% сільськогосподарських угідь – орні землі (рілля) і багаторічні насадження, 13,0% – пасовища, 8,4% – сіножаті. При цьому за розміром сільськогосподарських земель Україна займає 12 місце у світі, а за оброблюваними землями – 6 місце після США, Індії, Росії, Канади і Казахстану. Земельний фонд представлений в основному найродючішими ґрунтами – чорноземом. В Україні зосереджена значна частка світових чорноземів.

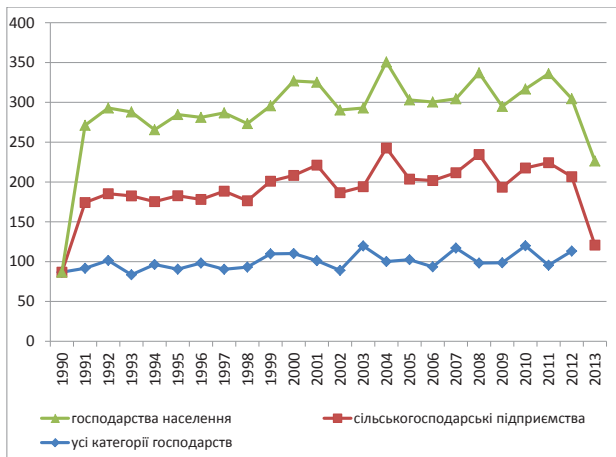

Рис. 1. Індеси валової продукції сільського господарства (база порівняння – 1990 рік)

Складено на основі Джерела [11]

За період аграрних трансформацій в Україні (1990–2013 рр.) обсяги виробництва підприємствами валової продукції сільського господарства зменшилися майже на 40%, досягнувши критичного спаду у 2003 році, коли сільськогосподарське виробництво підприємств зменшилося у чотири рази. Різкий спад у ці роки частково компенсували господарства населення, проте навіть у результаті їх активного зростання обсяги валової продукції сільського господарства у 2013 році становили лише 83% від рівня 1990 року (рис. 1).

Інфляційні процеси, посилення конкуренції в умовах вступу України до ЄС загострили питання збільшення пропозиції сільськогосподарської продукції та продовольства, підвищення ефективності аграрного бізнесу. Для вітчизняних товаровиробників є важливим сформувати такі моделі підприємств, які забезпечують їм конкурентоспроможність на ринку.

За площею землекористування сільськогосподарські підприємства вітчизняного аграрного сектору залишаються великими аграрними структурами із середнім розміром 1200 га. Економічна теорія стверджує, що зростання підприємства забезпечує підвищення його ефективності. Проте для світового сільського господарства характерними є невеликі фермерські господарства. Середній розмір фермерського господарства у країнах ЄС становить 15,8 га, що є значно менше, ніж в середньому по Україні. Частка фермерських господарств із середньою площею понад 100 га у загальній кількості господарств становить: у Великобританії – лише 16%, у Франції – 8%, у Німеччині – 2,7%, в Австрії – 2%.

Отже, за розмірами землекористування більшість фермерського господарства України можна віднести до категорії середніх і великих господарств.

Серед розвинених країн світу для України особливе значення має досвід регулювання розвитку аграрного сектору Франції, пріоритетними напрямками якого є підтримання конкурентоспроможності, створення оптимальних умов для подальшого розширення експортних можливостей, впровадження досягнень науки і техніки. Для Франції характерне багатогалузеве, високотехнологічне сільське господарство.

Французька модель сільськогосподарського розвитку отримала в Європі особливу популярність. Жодна галузь економіки розвинених країн не зазнала за порівняно короткий термін таких глибоких докорінних зрушень у своєму розвитку, як сільське господарство Франції.

Основну роль у розвитку аграрного сектору Франції відводять активній аграрній політиці держави, яка здійснюється на основі єдиної цінової політики Європейського Союзу, надання різних прямих дотацій та субсидій, пільгового оподаткування та кредиту. Роль держави як стимулятора розвитку використовують як для розширення виробництва окремих культур, підтримки концентрації та спеціалізації сільськогосподарського виробництва, удосконалення структури господарств, так і скорочення надвиробництва.

Площа використовуваних сільськогосподарських угідь Франції складає близько 30 млн га, або 0,5 гектара на душу населення. Це близько 23% загальної площі сільськогосподарських земель 15 держав Європейського союзу. Тому Франція займає лідируючі позиції, будучи першим західноєвропейським виробником сільськогосподарської продукції та другим у світі експортером після США. Це найбільший європейський виробник пшениці, вершкового масла, яло-

вичини, сирів (понад 400 сортів). Більше 50% продукції дає тваринництво (скотарство) [1; 8].

Сімейні ферми є основою сільськогосподарства Франції. В останні двадцять років кількість фермерських господарств зменшилася більш ніж на 40% і складає 350 000 фермерів. Відповідно, середній їх розмір за площею сільськогосподарських угідь збільшився з 19 до 39 га. У виробництві сільськогосподарських продуктів прослідковується чітка регіональна спеціалізація з урахуванням природно-кліматичних умов, у зв'язку з цим добре контролюється врожайність тих чи інших культур.

Кооперативи займають важливе місце серед групових форм господарської діяльності у сільському господарстві. У Франції функціонує 13300 сільськогосподарських кооперативів зі спільного використання техніки, 3500 кооперативи, що займаються переробно-збутовою діяльністю, широко поширені кооперативи штучного запліднення худоби. На французькі кооперативи припадає близько 60% збуту сільськогосподарської продукції, а річний оборот становить в середньому 77-80 млрд євро [3, с. 12].

Можна стверджувати, що головною умовою успішної роботи аграрного сектору Франції є збалансованість інтересів сільгоспвиробників, сфери обслуговування (техніка, технології, захист врожаю, хімічна промисловість тощо), переробної промисловості (елеватори, м'ясо-молочна тощо), торговельних підприємств. Вважаємо, що конкурентоспроможність розвитку сільськогосподарських підприємств Франції зумовлена сукупністю організаційно-економічних відносин у сфері обміну, завдяки яким регулюється виробництво високоякісної сільськогосподарської продукції, її переробка та реалізація, формується пропозиція відповідно до попиту й ринкового ціноутворення.

Втім, нині держава для фермера вже не французький уряд, а уряд ЄС. Звичайно, Євросоюз підтримує кооперативи, як і загалом сільське господарство [1].

У 2013 р. виробництвом сільськогосподарської продукції в Україні займалося 56 тис. підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, якими використовувалося близько 22 млн га сільськогосподарських угідь. Більше половини цих угідь (11,2 млн га), зосереджено в господарських товариствах, 15,6% – у приватних підприємствах, 3,2% – у виробничих кооперативах, 20,4% – у фермерських господарствах, 2,5% – у державних підприємствах, 6,7% – у підприємствах інших форм господарювання.

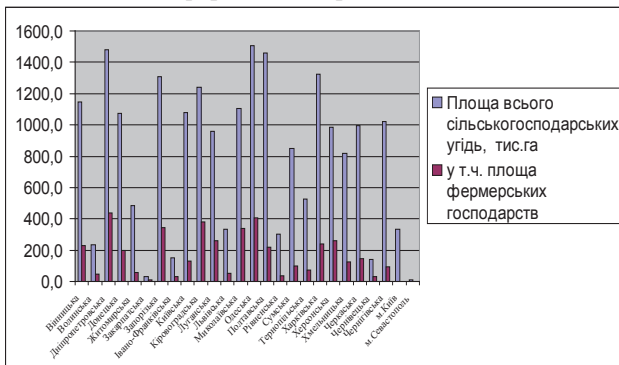

Рис. 2. Використання сільськогосподарських угідь сільськогосподарськими підприємствами у 2013 році

Складено на основі джерела [11]

Із загальної кількості підприємств 47,5 тис. мають сільськогосподарські угіддя. З них 67,7% підприємств мають площу до 100 га, 15,3% – від 100 до

500 га, 5,6% – від 500 до 1000 га, 5,3% – від 1000 до 2000 га, 6,1% – понад 2000 га (рис. 2). У 2013 р. середній розмір підприємства з урахуванням фермерських господарств та середній розмір підприємства без урахування фермерських господарств майже не змінилися і, відповідно, становили 391 га та 1163 га сільськогосподарських угідь.

У сільськогосподарській діяльності України з 2001 року також спостерігається активне зростання кількості суб'єктів господарювання, особливо фермерських господарств, число яких за період 1990–2013 років зросло майже вдвічі (рис. 3).

На 01.01.2014 р. налічувалося майже 41 тис. фермерських господарств, у власності та користуванні яких знаходилося 4,5 млн га сільгоспугідь, у тому числі 4,3 млн га ріллі. У 2013 р. відбулося подальше укрупнення фермерських господарств: на одне господарство в середньому припадало 109,2 га сільськогосподарських угідь (на 1,2% більше, ніж у попередньому році) та 105,8 га ріллі (на 1,1% більше). Орендовані землі фермерських господарств у 2013 р. склали 81,8% загальної площі землі в їх користуванні.

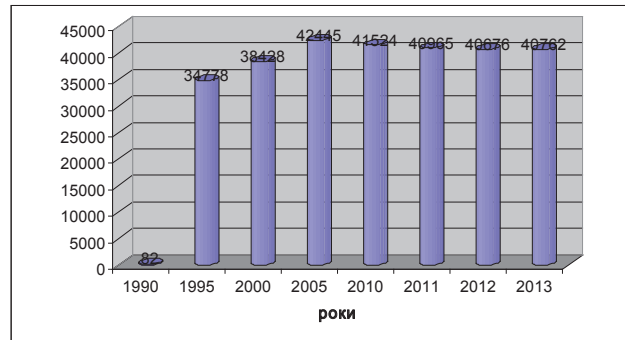

Рис. 3. Кількість фермерських господарств у ЄДРПОУ станом на початок року

Складено на основі джерела [11]

В Україні близько 50 тисяч зареєстрованих фермерських господарств, серед них є такі, що обробляють п'ять-шість гектарів. Деякі й 20 тисяч га. Це ще не холдинги, але вже реальні товарні підприємства. В останніх зацікавлений банк, адже це потенційні клієнти фінансової установи – українські агроформування можуть взяти там кредит. Дрібні підприємства банк мало цікавлять, бо власники присадибних господарств практично не користуються жодними інструментами фінансування.

Проаналізувавши аграрний потенціал, можемо зробити висновок, що в Україні потрібно на державному рівні надати більший захист прав тих, хто безпосередньо працює на землі. Це послужило б добрим імпульсом для розвитку агропромислового комплексу, стимулювало б інвестиції, зняло б острах підприємців перед тим, що їх право користування землею раптом може бути відібрано, а бізнес ліквідовано. Також однією із проблем сільськогосподарських підприємств в Україні є завищена собівартість їхньої продукції у зв'язку із застарілим обладнанням, недостатньою освіченістю персоналу, застарілою системою розвитку господарства, поганим менеджментом. Часто саме через поганий менеджмент урожайність в українських господарствах менша, ніж могла б бути за наявної матеріально-технічної бази та задіяному на підприємстві персоналі.

На сьогодні основна складність організації та функціонування малого бізнесу і кооперативів в Україні – це високі податки і правова незахищеність. Існує і проблема фінансування малого бізнесу.

По відношенню до сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів не сформовано державну політику підтримки за аналогією з Францією, тобто з ЄС, де вони виступають базовою основою для функціонування аграрної політики.

Слід відзначити масове поширення оренди земель усіма формами господарювання, яке сягає в Україні понад 90%. Наслідком такого явища стало уособлення процесу землекористування та землеволодіння: земля належить одному суб'єкту, а використовується іншим. Таку ситуацію не можна оцінити позитивно навіть з тих позицій, що приватизація землі не призвела до створення високотоварних фермерських господарств або товарних господарств, як фізичних осіб. Незважаючи на поширення оренди в усьому світі та, зокрема, у Франції – 63,1, в аграрному секторі України розміри орендованих земель дуже відрізняються у порівнянні з Францією [9]. В Україні розмір орендної плати є нижчим, приблизно у два рази, ніж у Франції, де він становить приблизно 20% врожаю [8, с. 17]. Як правило, орендовані землі перебувають у власності великих підприємств – агропромислових холдингів, які не опікуються збереженням родючості земель, досить часто порушують умови орендної угоди та єдність земельних масивів. Широкомасштабне використання оренди сільськогосподарських земель може бути відрегульоване лише за рахунок функціонування вільного ринку землі, забезпечення у господарюючих суб'єктів оптимального співвідношення орендованих і власних земель, створення організаційно-економічних і правових засад, які б максимально забезпечували позитиви оренди.

Таким чином, частковий порівняльний аналіз функціонування багатокладної структури сільського господарства в Україні та Франції свідчить, що у вітчизняному аграрному секторі за роки його реформування не знайшла свого місця підтримка партнерських об'єднань у державному правовому полі; не забезпечено державне стимулювання об'єднань фермерських господарств для спільного виробництва сільськогосподарської продукції. При цьому розподіл землі та майна призвів, з одного боку, до створення великих агрохолдингових структур, а з іншого – до значної деконцентрації земель, які використовуються окремими господарствами, що, у свою чергу, зумовило формування багатомільйонного сектора сільських парцелянських домогосподарств з низькими рівнем товарності. Водночас в умовах практично нічим не регульованих економічних відносин між дрібнотоварними виробниками аграрної продукції, торгово-посередницькими структурами та переробними підприємствами виникла низка проблем, які не можуть бути вирішеними без інституціональних змін в середовищі господарств населення, а також інших суб'єктів господарювання в сільському господарстві [7, с. 13]. Зрозуміло, що неможливо просто скопіювати наведені приклади французького досвіду, але є можливість взяти їх за основу і розпочати новий етап, який вже розпочала здійснювати наша держава, підписавши асоціацію з ЄС, тим самим активно

підключатися до євроінтеграції. Однією із основних галузей, з яких потрібно починати, є сільське господарство України, адже саме воно є основним важелем у економіці країни і потребує здійснення реформ, які дозволять наблизитися до європейського рівня, а разом з тим зміцненню конкурентоспроможності на світовому аграрному ринку.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного аналізу розвитку сільськогосподарських підприємств України та Франції можна зробити висновок, що пріоритетними напрямками для України повинні стати реалізація проектів виробництва, переробки й збуту сільськогосподарської продукції, використання землі виключно за цільовим призначенням у встановленому порядку купівлі-продажу та оренди земельних ділянок.

Потрібно здійснити першочергові заходи щодо проведення реформ у сільському господарстві, які дозволять наблизитися до європейського рівня, забезпечуючи конкурентоспроможність на світовому аграрному ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агровиробництво: французький варіант / Газета Голос України від 11.02.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://golosukraine.com/publication/ekonomika/parent/21646-agrovirobnictvo-francuzkij-variant/>.
2. Андрійчук В.Г. Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
3. Бородіна О.М. Інституційний розвиток сільського господарства та села в Україні і Росії та його гармонізація з європейською політичною практикою / О.М. Бородіна // Економіка України. – № 3. – 2012. – С. 48-61.
4. Дем'яненко М.Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М.Я. Дем'яненко, Ф.В. Іванова // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 3-9.
5. Закон України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» / Верховна Рада України, Закон від 14.02.1992 № 2114-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2114-12>
6. Ильин Ю. Развитие аграрного сектора экономики: зарубежный опыт / Ю. Ильин // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2008. – № 2. – С. 14-17.
7. Крисанов Д.Ф. Концентрація товарного виробництва в господарствах населення / Д.Ф. Крисанов, Л.О. Удова // Агросвіт. – 2008. – № 4. – С. 9-19.
8. Мельник Л.Л. Соціально-економічні аспекти землеволодіння і землекористування / Л.Л. Мельник, В.О. Олексюк // Агросвіт. – 2008. – № 5. – С. 13-18.
9. Оніщенко О. Особливості сучасних земельних відносин в Україні / О. Оніщенко // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 56-62.
10. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 № 806-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
11. Сільське господарство України. Статистичний збірник за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Юшкевич О. Конкурентний розвиток сільськогосподарських підприємств Франції [Електронний ресурс] / О. Юшкевич // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – Вип. 1(8). – С. 297-306. – Режим доступу : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13yoospf.pdf>.